

Проблеми раціонального використання та охорони земель у сучасних умовах

План лекції

1. Проблеми використання та охорони меліорованих земель
2. Використання техногенно забруднених земель
3. Інструменти досягнення раціонального використання та забезпечення охорони земель у процесі господарської діяльності

1. Проблеми використання та охорони меліорованих земель

меліорація земель -

комплекс гідротехнічних, культуртехнічних, хімічних, агротехнічних, агролісотехнічних, інших меліоративних заходів, що здійснюються з метою регулювання водного, теплового, повітряного і поживного режиму ґрунтів, збереження і підвищення їх родючості та формування екологічно збалансованої раціональної структури угідь

меліоровані землі -

угіддя, на яких здійснено
комплекс меліоративних
заходів відповідно до
затвердженої в
установленому порядку
проектної документації

меліоративна система

технологічно цілісна інженерна інфраструктура, що включає в себе такі окремі об'єкти, як меліоративна мережа каналів, трубопроводів (зрошувальних, осушувальних, осушувально-зволожувальних, колекторно-дренажних) з гідротехнічними спорудами і насосними станціями, захисні дамби, спостережна мережа, дороги і споруди на них, взаємодію яких забезпечує управління водним, тепловим, повітряним і поживним режимом ґрунтів на меліорованих землях

Суб'єктами господарювання які
використовують землі з
меліоративними системами є:

сільськогосподарські підприємства, асоціації водо- та землекористувачів, кооперативи або окремі власники, інші фізичні та юридичні особи, що використовують у своїй діяльності меліоровані землі і внутрішньогосподарські меліоративні системи;

органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, що мають у комунальній власності внутрішньогосподарські меліоративні системи;

організації, які надають послуги суб'єктам господарювання (подача та відведення води, технічне обслуговування та ремонт об'єктів інженерної інфраструктури внутрішньогосподарських меліоративних систем тощо).

Власники, користувачі, у тому числі орендарі меліорованих земель зобов'язані забезпечувати:

одержання високих урожаїв сільськогосподарських культур шляхом застосування науково обгрунтованих технологій вирощування високоврожайних, стійких до захворювань та шкідників, адаптованих до ґрунтово-кліматичних умов сортів і гібридів сільськогосподарських культур;

збереження та відтворення родючості ґрунтів, біологічне різноманіття і екологічну рівновагу в навколишньому природному середовищі, раціональне використання та охорону земель і водних ресурсів;

цілісність використання масиву земель сільськогосподарського призначення;

належну експлуатацію відповідних меліоративних систем та об'єктів інженерної інфраструктури таких систем, окремо розташованих гідротехнічних споруд, а також вжиття заходів щодо запобігання їх пошкодженню; додержання технологічної цілісності функціонування меліоративних систем.

Обмеження господарської діяльності на меліорованих землях стосується:

використання деградованих, малопродуктивних, а також техногенно забруднених земельних ділянок;

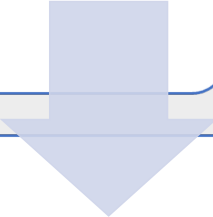
необґрунтовано інтенсивного використання земель;

розорювання сіножатей та пасовищ на землях, ускладнених процесами шкідливої дії вод;

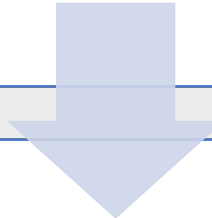
використання земель спеціального призначення для сільськогосподарських потреб (землі охоронних зон, водного фонду, заповідних територій тощо).

Охорона земель при здійсненні меліорації

Меліорація земель здійснюється згідно з проектами, затвердженими в установленому законодавством порядку.

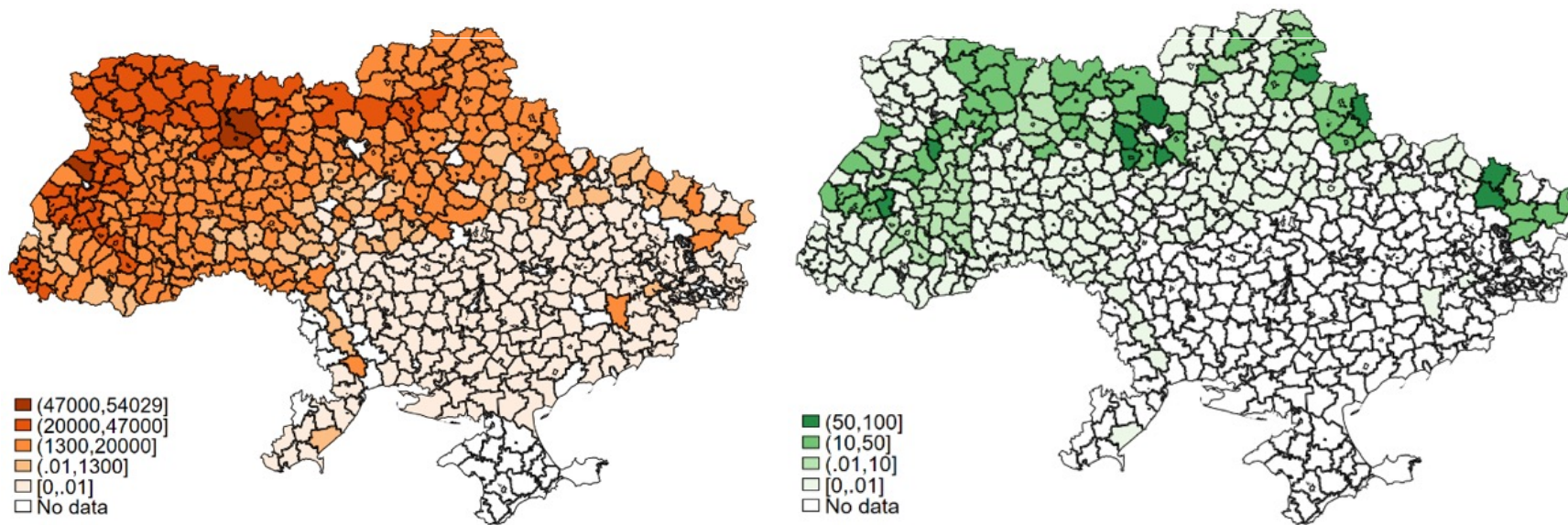

Підприємства, установи та організації при проведенні меліорації земель зобов'язані здійснювати заходи, спрямовані на запобігання підтопленню, заболоченню, засоленню, забрудненню ґрунтів, вітровій і водній ерозії меліорованих земель, їх деградації, погіршенню стану водних об'єктів.

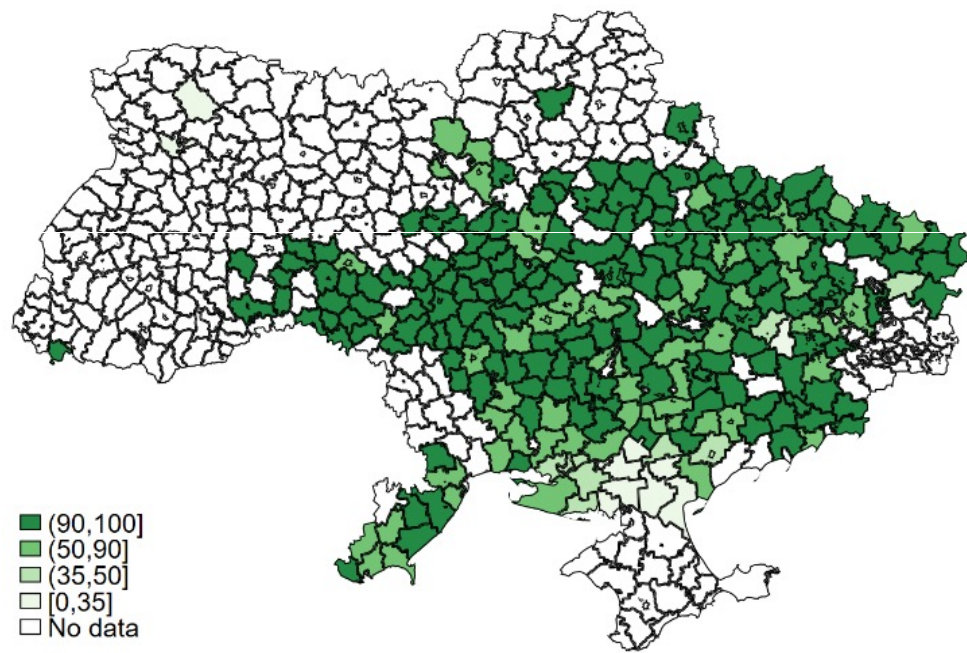
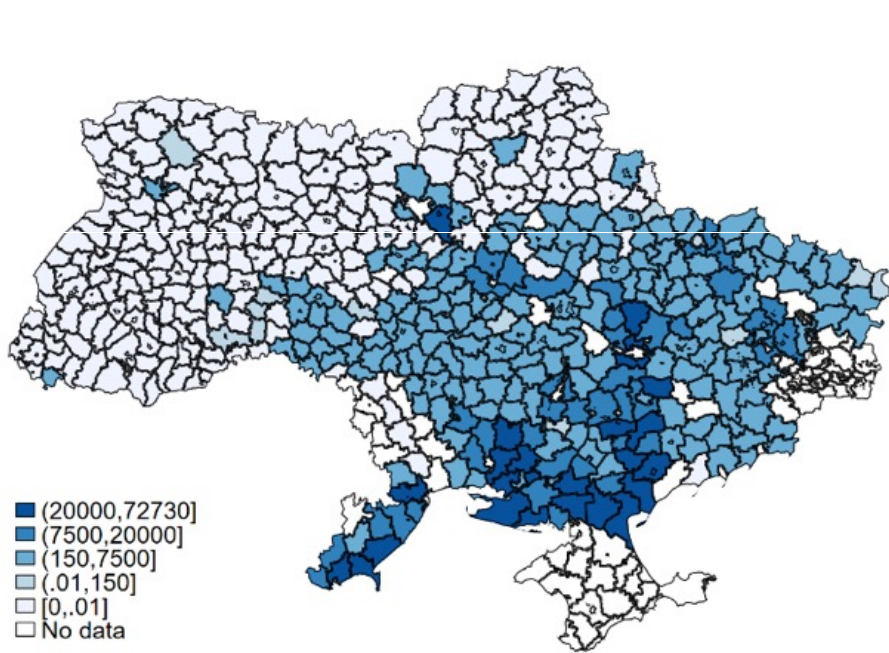
Порядок здійснення будівництва, експлуатації та забезпечення екологічної безпеки при проведенні меліорації земель встановлюється [Законом України "Про меліорацію земель"](#).

***Загальна площа земель с/г призначення з осушувальними системами
(ліворуч) та відсоток серед них земель, які не використовувалися
(праворуч), 2019***

**дані Державного агентства водних ресурсів України*

Загальна площа земель с/г призначення зі зрошувальними системами (ліворуч) та відсоток серед них земель, які не поливалися (праворуч), 2017

2. Використання техногенно забруднених земель

До техногенна
забруднених земель
належать

```
graph TD; A[До техногенна забруднених земель належать] --> B[землі радіаційно небезпечні]; A --> C[землі радіоактивно забруднені]; A --> D[землі, забруднені важкими металами, іншими хімічними елементами];
```

**землі радіаційно
небезпечні**

**землі радіоактивно
забруднені**

**землі, забруднені
важкими металами,
іншими хімічними
елементами**

До нормативів гранично допустимого забруднення ґрунтів належать:

гранично допустимі
концентрації у ґрунтах
хімічних речовин,
залишкових кількостей
пестицидів і агрохімікатів,
важких металів тощо;

максимально допустимі
рівні забруднення ґрунтів
радіоактивними
речовинами.

За величиною зон та рівнем
забруднення ґрунтів
поділяється

Фонове

Фоновим вважається такий вміст забруднюючих речовин в ґрунті, котрий відповідає або близький до його природного складу

Локальне

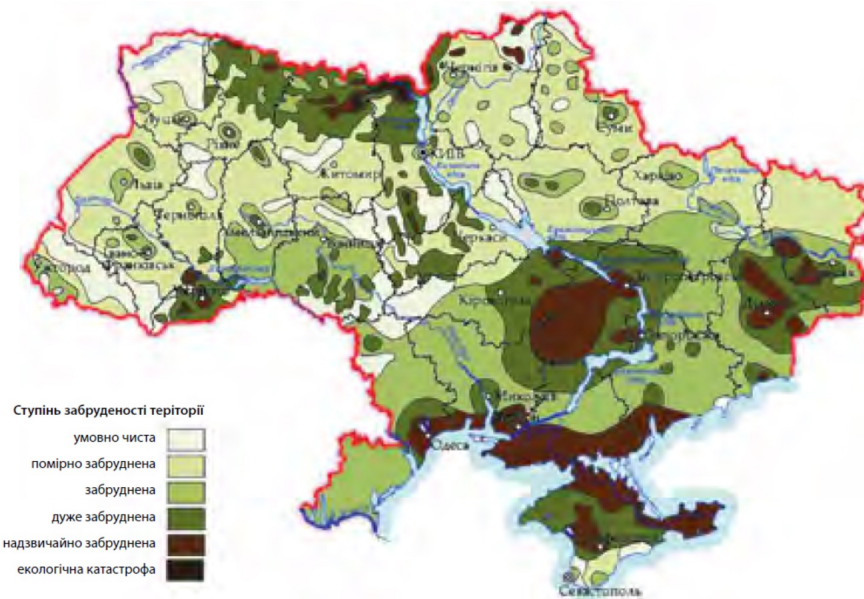
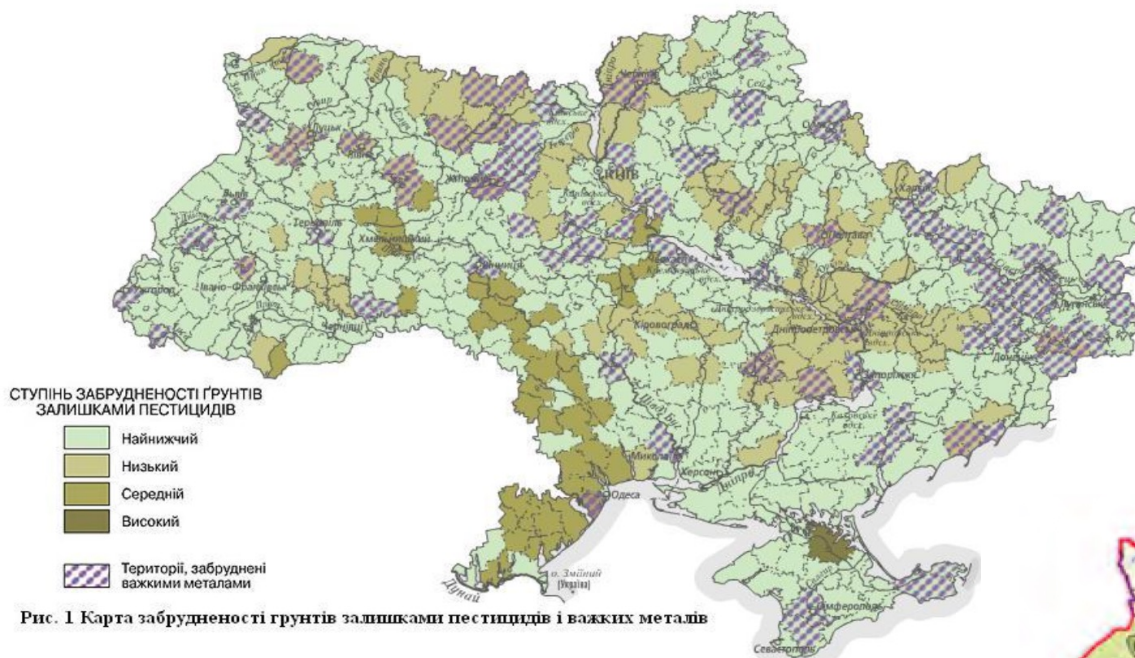
Локальним вважається забруднення ґрунту поблизу одного або сукупності декількох джерел забруднення

Регіональне

Регіональним є таке забруднення ґрунту, котре виникає внаслідок переносу забруднюючих речовин на віддаль не більше 40 км від техногенних та більше 10 км від сільсько-господарських джерел забруднення.

Глобальне

Глобальними називають забруднення ґрунту, котрі виникають внаслідок дальнього переносу забруднюючої речовини на віддаль більше 1000 км від будь-яких джерел забруднення.

Джерело: Національний науковий центр «Інститут ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського»

3. Інструменти досягнення раціонального використання та забезпечення охорони земель у процесі господарської діяльності

Інструменти досягнення раціонального використання та забезпечення охорони земель у процесі господарської діяльності

МОНІТОРИНГ ТА ПРИРОДООХОРОННИЙ

КОНТРОЛЬ – попередження, припинення правопорушень і моніторинг стану довкілля

ІНТЕГРОВАННИЙ ДОЗВІЛ - комплексне запобігання та контроль за забрудненням

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ - актуальне, адаптоване до Європейського, законодавство, що створює належні умови для функціонування сфери

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

- забезпечення збалансованості та сталості розвитку, встановлення обґрунтованих та допустимих меж

ЕКОЛОГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ – освіта, підвищення рівня екологічної свідомості, посилення ролі екологічної складової у міжсекторальному партнерстві

ОЦІНКА ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ ТА СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА

- зменшення ризиків планованої діяльності та запобігання негативному впливу на довкілля

ЕКОЛОГІЧНІ СЕРТИФІКАЦІЯ ТА МАРКУВАННЯ, ЕКОЛОГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, ЕКОЛОГІЧНИЙ АУДИТ – екологізація споживання та виробництва

ФІНАНСОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

(фіскальні, стимулюючі) - розвиток «зеленої», ресурсоефективної та низьковуглецевої економіки, модернізація виробництва

ЕКОЛОГІЧНИЙ ОБЛІК ТА ЕЛЕКТРОННЕ ЕКОЛОГІЧНЕ УРЯДУВАННЯ – збір, аналіз, використання та поширення даних про стан довкілля

Загальні вимоги

дотримуватися вимог земельного та природоохоронного законодавства України;

проводити на земельних ділянках господарську діяльність способами, які не завдають шкідливого впливу на стан земель та родючість ґрунтів;

підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі на основі застосування екологобезпечних технологій обробітку і техніки, здійснення інших заходів, які зменшують негативний вплив на ґрунти, запобігають безповоротній втраті гумусу, поживних елементів тощо;

Загальні вимоги

надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування відомості про застосування пестицидів та агрохімікатів;

сприяти систематичному проведенню вишукувальних, обстежувальних, розвідувальних робіт за станом земель, динамікою родючості ґрунтів;

своєчасно інформувати відповідні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування щодо стану, деградації та забруднення земельних ділянок;

Загальні вимоги

забезпечувати додержання встановленого законодавством України режиму використання земель, що підлягають особливій охороні;

забезпечувати використання земельних ділянок за цільовим призначенням та дотримуватися встановлених обмежень (обтяжень) на земельну ділянку;

забезпечувати захист земель від ерозії, виснаження, забруднення, засмічення, засолення, осолонцювання, підкислення, перезволоження, підтоплення, заростання бур'янами, чагарниками і дрібноліссям;

вживати заходів щодо запобігання негативному і екологонебезпечному впливу на земельні ділянки та ліквідації наслідків цього впливу.

Охорона земель при здійсненні господарської діяльності на землях сільськогосподарського призначення

Охорона земель сільськогосподарського призначення забезпечується на основі реалізації комплексу заходів щодо збереження продуктивності сільськогосподарських угідь, підвищення їх екологічної стійкості та родючості ґрунтів, а також обмеження їх вилучення (викупу) для несільськогосподарських потреб.

Зміна цільового призначення земель сільськогосподарського призначення допускається лише за умови обґрунтування доцільності такої зміни в порядку, визначеному законом.

У разі вилучення (викупу) земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб забезпечується пріоритет максимального збереження продуктивних земель.

Черезсмужжя та конфігурація земельних ділянок, що створюють перешкоди в ефективному їх використанні і здійсненні природоохоронних заходів, а також порушують ландшафтну цілісність території, підлягають упорядкуванню відповідно до затвердженої документації із землеустрою.

Захист земель сільськогосподарського призначення від ерозії, селів, підтоплення та інших видів деградації здійснюється на основі реалізації заходів, передбачених державними і регіональними програмами, відповідно до схем землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, робочих проектів землеустрою.

Основні вимоги до охорони родючості ґрунтів

Власники та землекористувачі, в тому числі орендарі, земельних ділянок зобов'язані здійснювати заходи щодо охорони родючості ґрунтів, передбачені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами України.

Використання земельних ділянок способами, що призводять до погіршення їх якості, забороняється.

На землях сільськогосподарського призначення може бути обмежена діяльність щодо:

виращування певних сільськогосподарських культур,
застосування окремих технологій їх виращування або
проведення окремих агротехнічних операцій;

розорювання сіножатей, пасовищ;

використання деградованих, малопродуктивних, а також
техногенно забруднених земельних ділянок;

необґрунтовано інтенсивного використання земель.

Охорона родючості ґрунтів при використанні осадів стічних вод

Використання з метою удобрення ґрунтів осадів стічних вод, що накопичуються на водоочисних спорудах, здійснюється з дозволу обласних, міських державних адміністрацій за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі, та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення.

Застосування осадів стічних вод не допускається на землях природно-заповідного та іншого природоохоронного, оздоровчого і рекреаційного призначення, землях водного фонду та інших територіях, що підлягають особливій охороні, і на земельних ділянках, які використовуються для випасання худоби, вирощування овочів та фруктів, а також на земельних ділянках, де вміст будь-якої з токсичних речовин перевищує гранично допустиму концентрацію.

Охорона земель при веденні лісового господарства

При веденні лісового господарства лісокористувачі, незалежно від форми власності і господарювання, забезпечують збереження та підвищення родючості ґрунтів, їх належний екологічний стан відповідно до вимог законодавства України.

Заготівля деревини на схилах повинна проводитися на основі екологобезпечних та ґрунтозахисних технологій, які зводять до мінімуму руйнування ґрунтового покриву земельних ділянок.

Охорона земель при веденні водного господарства

При веденні водного господарства охорона земель водного фонду здійснюється шляхом обмеження антропогенного впливу на них і додержання особливого режиму їх використання відповідно до закону.

При розміщенні, проектуванні, будівництві, реконструкції та експлуатації водогосподарських об'єктів передбачаються заходи, спрямовані на запобігання підтопленню, заболоченню, засоленню та забрудненню продуктивних земель, погіршенню якості ґрунтів.

Забороняється скидання стічних вод та вод, що забираються із забруднених джерел, якщо внаслідок цього може відбутися деградація і забруднення ґрунтів небезпечними речовинами.

Особливості використання земель водного фонду та водоохоронних зон встановлюються законом.

Особливості охорони земель водного фонду, наданих для рибогосподарських цілей

Охорона земель водного фонду, наданих для рибогосподарських цілей, здійснюється шляхом вжиття заходів щодо запобігання погіршенню водних живих ресурсів, а також затопленню, підтопленню та заболоченню продуктивних земель, що прилягають до водних об'єктів.

Здійснення заходів (проведення меліоративних робіт, внесення органічних, мінеральних добрив тощо), спрямованих на збереження та відтворення природної рибопродуктивності земель, зайнятих ставками, озерами та іншими водними об'єктами, проводиться з обов'язковим дотриманням вимог природоохоронного законодавства України.

Охорона земель при спорудженні та експлуатації лінійних інженерних споруд

При спорудженні та експлуатації лінійних інженерних споруд (доріг, трубопроводів, ліній електропередачі та зв'язку, а також інших лінійних інженерних споруд) спеціально уповноважені органи виконавчої влади в галузі охорони земель здійснюють постійний контроль за станом ґрунтового покриву на цих та прилеглих до них земельних ділянках.

Підприємства, установи та організації трубопровідного транспорту несуть відповідальність за забруднення земель небезпечними речовинами, що транспортуються трубопроводами, та відшкодовують шкоду, завдану власникам земельних ділянок і землекористувачам.

Охорона земель від ерозії та зсувів

Використання ерозійно- та зсувонебезпечних земельних ділянок дозволяється за умови вжиття заходів щодо їх протиерозійного і протизсувного захисту, передбачених законодавством України.

З метою захисту земель від ерозії та зсувів у землепорядній, містобудівній та іншій документації передбачаються заходи щодо забезпечення протиерозійної та протизсувної стійкості території.

Забороняється розорювання схилів крутизною понад 7 градусів (крім ділянок для залуження, залісення та здійснення ґрунтозахисних заходів). На схилах крутизною від 3 до 7 градусів обмежується розміщення просапних культур, чорного пару тощо.

Власники земельних ділянок та землекористувачі, у тому числі орендарі, зобов'язані здійснювати ґрунтоохоронні заходи з метою запобігання погіршенню їх якісного стану та якісного стану суміжних земельних ділянок і довкілля в цілому.

Охорона земель у процесі містобудівної діяльності

Територіальний розвиток житлової та громадської забудови в межах населених пунктів, а також спорудження об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури здійснюються з урахуванням вимог раціонального використання земель.

Розміщення і будівництво об'єктів житлово-комунального, промислового, транспортного, іншого призначення здійснюються відповідно до затверджених у встановленому порядку містобудівної документації та проектів цих об'єктів.

Забудова земельних ділянок, що надаються для містобудівних потреб, здійснюється після виникнення права власності чи користування, у тому числі на умовах оренди, земельною ділянкою, у порядку, передбаченому законом.

Визначення територій і вибір земель для містобудівних потреб та спорудження конкретних об'єктів здійснюються на підставі затвердженої містобудівної документації, документації із землеустрою, схем планування територій переважно на землях несільськогосподарського призначення.

При здійсненні містобудівної діяльності передбачаються заходи щодо:

- максимального збереження площі земельних ділянок з ґрунтовим і рослинним покривом;
- зняття та складування у визначених місцях родючого шару ґрунту з наступним використанням його для поліпшення малопродуктивних угідь, рекультивації земель та благоустрою населених пунктів і промислових зон;
- недопущення порушення гідрологічного режиму земельних ділянок;
- дотримання екологічних вимог, установлених законодавством України, при проектуванні, розміщенні та будівництві об'єктів.
- Вилучення (викуп) і надання земельних ділянок для містобудівних потреб здійснюються з урахуванням необхідності максимального збереження сільськогосподарських і лісових угідь та ґрунтового покриву в установленому законом порядку.

Охорона земель при застосуванні нових технічних засобів і технологій

При розміщенні, проектуванні, будівництві та введенні в дію нових і реконструйованих об'єктів, застосуванні нових технічних засобів і технологій, які справляють негативний вплив на екологічний стан, передбачаються заходи щодо запобігання небезпечним екологічним і санітарно-гігієнічним наслідкам, раціонального використання та охорони земель.

Розміщення об'єктів, які справляють негативний вплив на екологічний стан і якість земельних ресурсів, проводиться з урахуванням результатів інтегральної оцінки цього впливу і розробки відповідних заходів щодо запобігання небезпечним екологічним і санітарно-гігієнічним наслідкам та раціонального використання і охорони земель лише після здійснення оцінки впливу на довкілля в порядку, визначеному законом.

Охорона земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного призначення

Охорона земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного призначення здійснюється шляхом включення цих земель до складу екологічної мережі, обмеження їх вилучення (викупу) для інших потреб та обмеження антропогенного впливу на такі землі.

Порядок використання земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення і створення екологічної мережі встановлюється законом.

Висновки

. Для успішного розв'язання сучасних екологічних проблем, що мають місце у сфері землекористування необхідно: розробити і законодавчо затвердити державну та регіональні програми щодо охорони земель, посилити відповідальність землевласників і землекористувачів за недбале землекористування й налагодити дійовий економічний механізм їх стимулювання за збереження та поліпшення екологічного стану земель. Розв'язання поставленого завдання є досить складним, оскільки вимагає запровадження єдиної державної політики у сфері збереження, відтворення, підвищення родючості ґрунтів, охорони земель, раціонального їх використання й зумовлює необхідність узгоджених дій органів державної влади, місцевого самоврядування, землекористувачів і наукової спільноти.

Обґрунтовані методологічні, методичні та наукові підходи, оптимальна регіональна стратегія та концепція земельного менеджменту нададуть змогу забезпечити раціональне використання, відновлення та охорону земельних ресурсів досліджуваного регіону та країни.

Рекомендована література

1. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2018 році Режим доступу
<https://dea.edu.ua/img/source/Biblioteka/Національна%20довідь%20про%20стан%20навколишнього%20природного%20середовища%20в%20Україні%20у%202018%20році .pdf>
2. Закон України «Про охорону земель». Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>
3. Земельний кодекс України. Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
4. Критерії якості земель http://minagro.gov.ua/system/files_0.docx
5. Купріянич І.П., Бутенко Є.В., Аврамчук Б.О., Дорош А.Й., « Методичні вказівки до виконання практичних робіт з дисципліни Раціональне використання та охорона земель»» для студентів ОКР «Бакалавр».-К.: МВЦ «Медінформ», 2019.-84 с.
6. Лико Д. В., Лико С. М., Долженчук В. І. та ін. Охорона і раціональне використання земельних ресурсів: навчально-методичний посібник / Д. В. Лико, С. М. Лико, В. І. Долженчук, О. І. Портухай. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. – 664с.>
7. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>